

PRIEKŠVĀRDS

Laikā no 2018. gada līdz 2021. gadam (Covid-19 izraisītās pandēmijas dēļ trīs projektu rezultātu apkopošanas laiks tika pagarināts līdz 2022. gada jūnijam) Latvijas humanitāro zinātņu pētnieki bija aicināti īstenot Valsts pētījumu programmu “Latvijas mantojums un nākotnes izaicinājumi valsts ilgtspējai”. Latvijas Universitāte (LU) projektu konkursā ieguva divus projektus, tai skaitā projektu “Indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzumu punktos / Interaction between the individual, the society and the state in process of the history of Latvia: conflicting values and formation of shared values during historical turning points” (Nr. VPP-IZM-2018/1-0018), kas tika realizēts sadarbībā ar Daugavpils Universitāti (DU) (darba grupas vadītāja profesore Irēna Saleniece).

Projekta mērķis bija pētīt komunikāciju starp valsti, sabiedrību un indivīdu, politiskās un sociālās kontroles ietekmi uz attieksmi pret valsts un sociālo drošību, kā arī politisko, sociālo un kultūras vērtību transformācijas procesu Latvijā 16.–20. gadsimtā. Lai to sasniegtu, tika izveidotas vairākas darba grupas: “Centrs un perifērija – politiskā, sociālā un kultūras komunikācija 16.–20. gadsimts” (vadītāja Anita Čerpinska, LU LVI), “Etnisko grupu loma, vieta un pašizpratne Latvijā: 20. gadsimta diskurss” (vadītājs Vladislavs Volkovs, LU FSI), “Sociālās kontroles mehānismi: indivīda, sabiedrības un valsts attiecības” (vadītāja Daina Bleiere, LU LVI).

Projekta īstenošanā tika iesaistīti 23 zinātnieki un septiņi studējošie no LU Latvijas vēstures institūta (LU LVI), LU Filozofijas un socioloģijas institūta (LU FSI), LU Juridiskā fakultātes, LU Teoloģijas fakultātes, LU Jūdaikas studiju centra. Projektu vadīja Guntis Zemītis (LU LVI). Tā kā projekta laikā tika organizētas divas starptautiskas konferences, savu pienesumu programmas realizācijai deva arī ārvalstu zinātnieki. Projekta noslēgumā 2021. gada 14. un 15. oktobrī Rīgā notika starptautiska zinātniskā konference “Indivīds, sabiedrība un vara Baltijas reģiona vēstures lūzuma punktos”.

Tēmas izvēle un iesaistīto dalībnieku sastāvs deva iespēju aplūkot gan politiskās, gan ideju vēstures jautājumus, sasaistīt humanitāro un sociālo

zinātņu atziņas. Tika izgaismoti arī vairāki pagrieziena punkti Latvijas vēsturē, kuriem līdz šim bija pievērsta mazāka uzmanība, piemēram, – apgaismības ideju ietekmei un tās rezultātam – dzimtbūšanas atcelšanai Baltijā. Liela uzmanība bija pievērsta Latvijas nacionālajām minoritātēm, to vēsturei un, piemēram, paškategorizācijai. Izzināti vairāki līdz šim fragmentāri pētīti jautājumi par krievu pretlieliniecisko emigrāciju Latvijā starpkaru periodā, kā arī par kristīgo Baznīcu nacionālsociālistiskās Vācijas un padomju okupācijas periodā. Pētījumi tika veikti ne tikai uz rakstīto avotu, bet arī lietisko avotu bāzes, parādot ideoloģijas ietekmes atspulgus tradicionālajā kultūrā. Īss kopsavilkums par projektā gūtajiem rezultātiem un atziņām publicēts žurnālā “Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis”.¹

Šajā Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla numurā iekļautie raksti tapuši uz projekta noslēguma konferencē nolasīto referātu bāzes. Tie skar gan filozofiski juridiskas tēmas, gan vardarbību sieviešu vēstures kontekstā, kā arī vairākus dažādu periodu militārās vēstures un ārpolitisko norišu jautājumus, kā arī reliģisko organizāciju un komjaunatnes darbību padomju okupācijas periodā.

LU Juridiskās fakultātes profesors, *Dr. iur.* Jānis Lazdiņš pievēršas Raiņa daiļrades dažu aspektu analīzei, skatot laimes jēdziena traktējumu un atspoguļojumu viņa intelektuālajā mantojumā.

LU LVI vadošā pētniece, *Dr. hist.* Ineta Lipša, izmantojot biogrāfisko pieeju, parāda valsts sankcionēto vardarbību pret sievietēm 1905.–1907. gada revolūcijā caur divu presē atspoguļotu gadījumu prizmu.

Viens no izdevuma rakstu autoriem ir bijis arī traģiski pārāgri mūžībā aizgājušais LU LVI pētnieks, *Dr. hist.* Uldis Krēsliņš (18.08.1966.–03.05.2022.), kurš bija pievērsies līdz šim publikācijās maz atspoguļotai tēmai par Latvijas lomu Rietumu demokrātiju politiskās drošības sistēmā 20. gadsimta 20. gadu sākumā, balstoties uz Latvijas politiskās drošības dienesta materiāliem un fokusējot uzmanību uz trim Rietumu demokrātijām – Apvienoto Karalisti, ASV un Vāciju.

Igaunijas Aizsardzības ministrijas Militārās akadēmijas Stratēģijas un inovācijas katedras vadītāja *Dr. hist.* Igora Kopitina (*Igor Kopõtin*) un

¹ Bleiere D., Čerpinska A., Saleniece I., Zemītis G. Individīda, sabiedrības un valsts mijiedarbība kopējā Latvijas vēstures procesā: vērtību konflikti un kopīgu vērtību veidošanās vēsturiskos lūzuma punktos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis. A daļa.* 2021, 75. sēj., Nr. 4, 55.–75. lpp.; Volkovs V. Krievvalodīgās jaunatnes etniskā paškategorizācija Latvijā. Turpat, 43.–53. lpp.

LU LVI zinātniskā asistenta *Mg. hist., Dr. hist.* grāda pretendenta Andreja Gusačenko kopīgā rakstā tiek aplūkota 20. gadsimta 20. gados krievu emigrācijas militārā spektra problemātika, galveno uzmanību veltot tās intervences plāniem PSRS.

Igaunijas Jūras muzeja pētnieks *PhD* Arto Olls (*Oll*) aplūko, pēc kādiem principiem attīstījās Igaunijas un Latvijas kara flote, vai tās koncentrējās uz aizsardzības vai uzbrūkošu jūras karadarbību un kāpēc starp tām sākās cieša sadarbība.

LU LVI asistente *Mg. hist., Dr. hist.* grāda pretendente Ginta Ieva Bikše, turpinot sava promocijas darba tēmu, sniedz pārskatu un analizē Latvijas izcelsmes bijušo Spānijas pilsoņu kara dalībnieku pieredzi internēto nometnēs.

LU Teoloģijas fakultātes profesors *Dr. phil.* Valdis Tēraudkalns analizē divus posmus padomju reliģisko organizāciju (ieskaitot Latvijas Evaņģēliski luterisko baznīcu) attiecībās ar Pasaules baznīcu padomi, parādot padomju varas politikas maiņu šajā jautājumā.

LU LVI pētniece *Dr. hist.* Daina Bleiere, pētot komjaunatnes lideru biogrāfijas, analizē komjaunatnes funkcionāru sociālo un etnisko sastāvu, karjeras motivāciju un skaidro jautājumu, vai viņus var uzskatīt par jaunatnes politikas liberalizācijas aģentiem Latvijā 70. gados.

Tā kā rakstos iztirzātā problemātika attiecas uz visai plašu un atšķirīgu tēmu loku, tie sakārtoti hronoloģiskā secībā, kas aptver gandrīz visu 20. gadsimtu. Raksti sniedz ieskatu daudzveidīgā pētījumu klāstā, kas var palīdzēt labāk izprast indivīda, sabiedrības un valsts mijiedarbību kopējā Latvijas vēstures procesā.

VPP projekta vadītājs *Guntis Zemītis*,
LVIŽ speciālizlaiduma atbildīgā redaktore *Anete Karlsonē*